

Марија Стојановић
Београд
Марко Анђелковић Слијепчевић
Београд

ЗЛОЧИНИ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ **Правно-историјски осврт**

Сажетак

Поред међународног кривичног дела у ужем смислу Злочини против човечности, у овом раду смо дали и кратак опис развоја Међународног кривичног права, говорили смо о међународним трибуналима који су оснивани током 20-тог века, као и о појму међународног кривичног дела. Борба против оваквих појава, као што су злочини против човечности, од великог је значаја за развој међународног права и Међународног кривичног суда, који је надлежан да процесуира починиоце овог кривичног дела. Оваква дела угрожавају основна људска права и људске вредности које увек требају бити заштићене. Злочини против човечности сматрају се тешким кривичним делом које се врши против становништва.

Велики корак у борби против оваквих појава свакако је Римски статут, којим је основан Међународни кривични суд. Дуго времена овај злочин није био дефинисан националним законодавствима широм света. Али данас је та ситуација у доброј мери промењена. Надамо се да ће будући развој међународног кривичног права омогућити да сви починиоци ових ужасних дела буду приведени правди и да ће бити кажњени односно адекватно санкционисани за своја недела.

Кључне речи: злочин против човечности, међународно кривично право, међународни кривични суд.

Појам међународног кривичног права није још увек довољно дефинисан и одређен, јер се говори о великом броју различитих схватања овог појма.

Једно од првих схватања јесте оно које полази од просторног важења кривичног права једне земље, по коме Међународно кривично право се своди на унутрашње, национално кривично право, односно на један његов део који садржи услове да ли ће, у конкретном случају, бити примењено кривично право једне земље, с обзиром где је почињено кривично дело, према коме, односно ко је пасивни субјект и ко га је починио¹⁾.

Друго, екстензивније тумачење појма је оно које под Међународним кривичним правом сматра палету међународних аката који у себи садрже императиве за државе које су их ратификовале да одређена дела и понашања квалификују као кривична дела у свом националном законодавству.

Битна чињеница да у области међународног кривичног права, још увек постоје научници који уопште нису кривичари, што је свакако велика грешка која утиче на рад самог Међународно кривичног суда.

Позната, односно ноторна повезаност многих делова међународно јавног права са неким политичким примесима из сфере међународних односа, никако не делује благотворно приликом кривичноправно усмерених анализа, када се долази до нелогичног примењивања типичних резона међународно јавног права на класичне кривичноправне институте. Пример за ову тезу је свакако начело легалитета у међународно кривичном праву, које се обрнуто, а наравно у интересу правне сигурности далеко уже и знатно строжије посматра у свим савременим и демократским националним кривичним законодавствима. Јер многи су мишљења да је међународно кривично право, пре свега кривично право које има свој материјални део који се бави питањима кривичног дела, кривице и инкриминације, и процесни део у коме се налазе одредбе које се односе на кривични поступак.

Са друге стране, несразмерно је мали број радова који су конкретно посвећени међународно кривичном праву, посвећених проучавању међународних кривичнопроцесних питања, што се сматра крупним и упадљивим недостатком. Затим постоји велики штетни утицај класичног међународног права, јер научници који се баве људским правима и међународним организацијама, често лаконски прелазе преко најсложенијих кривичноправних питања

1) Стојановић, З., *Међународно кривично право*, Београд, 2005, стр. 11.

(кривице, урачунљивости, кривичне одговорности), објашњавајући их често на крајње површан начин, посебно су склони да потпуно занемаре било какво дубље разматрање кривичнопроцесних питања.

Искуства која су настала у раду *ad hoc* трибунала, почев од суђења у Нирнбергу и Токију, па до новијих, за СФРЈ и Руанду, те једне врсте мешовитих међународно-националног трибунала за Сијера Леоне, се од стране многих аутора, потпуно некритички и практично *априорно* прихватају.

Оно што је свакако велики проблем, је то што многи аутори не увиђају да се ради о *ad hoc* облицима међународног кривичног правосуђа, а битна чињеница је да они примењују друге изворе права, а не оне који важе за стални Међународни кривични суд, што утиче на немогућности темељнијег будућег рада тог суда на тако створеној пракси.

Међународно кривично правосуђе се није развијало правилнијски, већ се његов развој може посматрати као низ судских случајева, који су се одвијали у одређеним историјским околностима, пре свега у вези са конкретним ратовима и оружаним сукобима. Те историјске околности, а пре свега подела на ратне победнике и у рату побеђене, су биле између осталог и кључни фактор у односу на то да ли су се нека суђења после ратова уопште одвијала, те на то коме је суђено, а често и на који начин су конкретни поступци вођени²⁾.

Поред тога само се нека од таквих суђења карактеришу атрибутом “међународна”, док је већина тих процеса у основи била доминантно националног карактера и само у неким својим елементима су имала у ограниченој мери међународно-правну природу.

Идеја о оснивању међународнокривичног суда није нова, она потиче из 19. века, а настала је у склопу општег схватања о међународном судству као средству за решавање међународних спорова, при чему је највећу препреку представљало схватање о суверености као основном обележју држава, које је ономогућавало њихово потчињавање било којој власти изван њих самих.

Преокрет настаје са идејом о формирању Међународног кривичног суда који је свој зачетак, али пре свега на нормативном плану доживео доношењем и прихватањем Римског статута о оснивању Међународног кривичног суда.

2) Анђелковић Слијепчевић М., *Развој међународног кривичног правосуђа*, Београд, 2011, стр. 14.

Циљ Римског статута је да се учиниоци међународних кривичних дела кривично гоне и кажњавају-независно од тога да ли ће им се судити у оквирима националног правосудног система, што је примарног карактера, или пред Међународним кривични судом, што је секундарна опција.

РАЗВОЈ ИДЕЈЕ О ОСНИВАЊУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА

Мада се сматра да је пут ка једном сталном међународном кривичном суду започео након Другог светског рата, што није сасвим тачно, јер не треба потцењивати значај суђења у Нирнбергу, али оно није било први корак ка достизању једне врсте супранационалног кривичног суда за одређене злочине.

Констатовано је да се питање легалности Хашког трибунала у суштини мора разматрати искључиво са становишта стручне процене ваљаности правног основа његовог настанка, а да политички аргументи не смеју да у том погледу имају било какву улогу,

Интересантан је свакако историјски пример суђења у Брајзаху 1474. године, који се одвијао против Војводе од Бургундије, Petera von Hagenbacha, оптуженог да је на том подручју као гувернер окупаторске силе био одговоран за низ злочина: убиства, силовања, конфисковања приватне својине грађана. Грађани Breisaha су формирали мултинационални трибунал састављен од 28 судија, а Војвода се бранио да не сноси личну одговорност, већ да је само следио наређења претпостављеног лорда, али је ипак оглашен кривим и осуђен на смртну казну, која је и извршена³⁾. Ово суђење се тешко може сматрати са становишта савремених кривичноправних стандарда озбиљним, али свакако да има одређени историјски значај којим је антиципирао и питања као што су: индивидуална кривична одговорност и командна одговорност.

СУЂЕЊА У НИРНБЕРГУ И ТОКИЈУ

Многи сматрају да је одлучујући корак у односу на претходне покушаје стварања једног делотворног међународног кривичног суда, учињен тек оснивањем Међународног војног трибунала са седиштем у Нирнбергу, пред којим се остваривало гоњење и ка-

3) Пауновић, М., Кривокапић, Б., Крстић, И., *Основи међународних људских права*, Београд, 2007. стр. 111.

жњавање највише рангираних ратних злочинаца европске осовине, док се на сличан начин, за оне из „азијске сфере“, основао Међународни војни трибунал у Токију.

Несумњиво да суђења у Нирнбергу и Токију имају огроман значај, те да није спорно да су припадници сила осовина током Другог светског рата, учинили стравичне злочине, поступци који су се одвијали у Нирнбергу и Токију никако нису били перфектни. Немогуће је негирати злочиначки карактер и савезничких сила, бомбардовања цивилног становништва (нпр. у Дрездену, Хамбургу...) и у то време када се рат ближио крају, а потпуно је било јасно да ће Немачка бити поражена, и нарочито ако узмемо у обзир бацање атомских бомби на градове Хирошиму и Нагасаки, који се веома тешко могу оправдати војничким резонима јер је Јапан већ био на издисају.

Искуство и пракса су показали, да се силама победницама по правилу никада не суди, без обзира на тежину кривичних дела. Када је реч о бомбардовању немачких градова, ту би се могао евентуално уложити приговор да се радило о оправданој примени реторзије, али се свакако поставља питање сразмерности уништавања нпр. енглеских градова (Лондона), са оним што је посебно последњих година рата, уследило у односу на Немачке градове и њиховог цивилног становништва. Радило се о стравичним и војнички не оправданим разарањима читавих градова, уз тешке цивилне губитке. Тако је на пример, Београд веома тешко бомбардован баш на Ускрс 1944. године, када је више хиљаде грађана страдало и када је погођено породилиште где су изгинула тек рођена деца и њихове мајке, а да су немачки окупатори претрпели војнички савим незнатне и незанемарљиве губитке, та масовна савезничка бомбардовања, не само да су била директно усмерена на цивилно становништво, већ њихови актери нису правили релевантну разлику чак ни између становништва саме Немачке и државе које су биле окупиране, те представљају жртве саме нацистичке Немачке.

Са формалног становишта се обазриво истиче чињеница да судове у Нирнбергу и Токију није креирала међународна заједница, већ само један „победнички“ део човечанства⁴⁾.

За разлику од суђења у Нирнбергу, суђење у Токију се знатно мање спомиње приликом анализе рада међународних војних кривичних судова након II светског рата, на шта је утицала удаљеност од Европе која је била центар овог рата.

4) Суд у Токију основан је 19. јануара 1946. године Прокламацијом америчког генерала Дагласа МекАртура

Због разних искустава из праксе Међународног војног трибунала, дошло је до промене у међународном праву, па је тако Генерална скупштина УН 12. фебруара 1946. године, усвојила Резолуцију бр. 3 којом је препоручено кажњавање и изручење лица који су оптужени за злочине предвиђене у Повељи Међународног војног трибунала, односно и лица оптужена за злочин против човечности.

Након ове Резолуције, Генерална скупштина УН је 11. децембра 1946. године је усвојила Резолуцију којом су потврђена начела Повеље Међународног војног трибунала и пресуде трибунала. Појам злочина против човечности је касније потврђен у међународном праву, међународним уговорима као што су: Конвенција о геноциду из 1948, Конвенција о не застаревању ратних злочина и злочина против човечности из 1968, Конвенција о апартхејду из 1973. Еволуција института злочина против човечности је артикулисала и одредбама Статута Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију, Међународног војног трибунала за Руанду, као и одредбама Римског статута Међународног кривичног суда.

НАДЛЕЖНОСТ ХАШКОГ ТРИБУНАЛА

Хашки трибунал је стварно надлежан у погледу одређене врсте кривичних дела која спадају у тзв. Међународна кривична дела, која су у Статуту Хашког трибунала, уз одређене нејасноће и пропусте, набројана једним казулистичким приступом, а у основи се свде на тешке повреде међународног хуманитарног права где спадају:

- Тешке повреде Женевске конвенције из 1949. године
- Повреде ратног права или ратних обичаја
- Геноцид
- Злочин против човечности⁵⁾

Када је у питању стварна надлежност Хашког трибунала она се у основи своди на тзв. Женевско право, Хашко право, Геноцид сходно Конвенцији о спречавању и кажњавању тог злочина, те злочин против човечности, у смислу Мартинсове клаузуле (садржане у IV хашкој конвенцији о законима и обичајима рата на копну).

Индивидуално кривично гоњење пред Хашким трибуналом је засновано на територијалном принципу, а његова временска надлежност није ограничена. Територија на коју се простире надлежност овог трибунала се односи на територију некадашње СФРЈ.

5) Крећа, М., *Међународно јавно право*, Београд, 2010, стр. 726.

Временска надлежност Хашког трибунала се односи на одређени временски период у коме су на територији некадашње СФРЈ, учињена кривична дела у односу на чије „претпостављене учиниоце“ тај суд има стварну надлежност. Она почиње од 1991. године, тако да је тиме одређен њен почетак, али не и свршетак, што наводи на закључак да су творци Статута Хашког трибунала на одређен начин антиципирани и будућу потребу деловања те институције, а што се практично и видело када су поднете оптужнице за кривична дела учињена током оружаног сукоба на Косову и Метохији.

Међутим, Хашки трибунал је врло лаконски одбио да уопште разматра могућност да су током НАТО агресије учињени ратни злочини и друга међународна кривична дела од стране НАТО-а, мада ја за то заиста било много доказа ваљаног доказног кредибилитета⁶⁾.

У Статуту Хашког трибунала се говори о тзв. личној надлежности, сходно којој Хашки трибунал има да суди физичким лицима. Овакво одређивање не би ни било потребно да у Статуту стоји јасно одређено да је реч о правом суду, односно правим „кривичним поступцима“ јер се кривични поступци и не могу водити против других правних лица, осим у односу на физичка лица, јер једино она и могу да буду учиниоци кривичних дела која представљају тзв. *causu criminalis*, што се пре свега односи на радњу извршења, на виност, урачунљивост. Многи класични кривичноправни институти се не могу применити на правна лица, јер не постоји устаљена пракса, али вођени суђењем у Нирнбергу, где се у пресуди наводи злочиначки карактер одређених организација, с тим што се није постављало питање суђења тим организацијама, већ је пресуда конкретним физичким лицима садржавала и декларативан део, који се односио на одређене колективитете, у погледу констатације да су они имали злочиначки карактер.

УСТУПАЊЕ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА ХАШКОМ ТРИБУНАЛУ

На основу *Закона о сарадњи са Хашким трибуналом*, постоји уступање кривичног поступка тј. гоњења, које је започето пред судовима наше земље за злочине који спадају у надлежност Суда. Да би дошло до уступања требају бити испуњени формални и материјални услови.

6) Челници НАТО пакта правдали су напад на нашу земљу појмом “Хуманитарна интервенција”

Формални услов:

- постојање одређеног захтева МКТ у коме он тражи да му се уступи гоњење за лица за која се пред надлежним органима у Србији већ води кривични поступак, при чему захтев мора бити образложен и да садржи већ потврђену оптужницу
- постојање позитивне одлуке надлежног органа о захтеву Хашког трибунал, а та одлука се доноси у форми решења о уступању кривичног поступка коју доноси веће Вишег суда у Београду

Материјални услов:

- да се ради о кривичном делу на основу кога је у нашој земљи већ отпочето кривично гоњење
- да је у питању кривично дело које је у надлежности Хашког трибунал
- да се ради о лицу које се већ кривично гони пред надлежним судом у Србији
- да лице за то дело није правоснажно осуђено од стране надлежног суда у Србији (начело - *ne bis in idem*)

Ако није испуњена било која од ових предпоставки, веће надлежног суда у Србији ће решењем одбити захтев за уступање кривичног поступка, од чега постоји један изузетак у односу на претпоставку која се односи на кривично гоњење.

Овом приликом говорићемо и о легалитету самог основања Хашког трибунала о коме је писао Владимир Чоловић у свом научном раду.

„Генерални секретар УН је, у извештају од 03.05.1993. године предложио да Савет безбедности, на основу ВИИ поглавља Повеље УН, одлуком утемељи МКСЈ као помоћно тело за извршавање својих задатака. Генерални секретар је навео неколико разлога за то. Прво, у криминалнополитичком смислу, такав начин успостављања Суда експедитивнији је од оснивања на основу вишестраног уговора, који би веома споро прикупљао потребан број потписа и ратификација држава чланица УН или путем одлуке Генералне скупштине. Друго, успостављање суда у овом смислу, одговара делокругу, који из поменутог поглавља Повеље УН, излази за Савет безбедности у случају претње миру, нарушавању мира или чина напада. Осим тога Генерални секретар сматра, да би, упркос својој карактеру помоћног тела, МКСЈ, као судско тело обављао своју делатност самостално и независно, јер не би био под надзором Са-

вета безбедности, код пресуђивања, а не би примењивао ни норме, које би прописивао Савет безбедности, већ само норме међународног кривичног права.⁷⁾

Поставља се питање, да ли су ови разлози, које је навео Генерални секретар, утемељени на Повељи УН. Повеља УН у члану 39., даје право и дужност Савету безбедности да утврђује “постојање сваке претње миру, нарушења мира или чина напада², као и да даје препоруке или да одлучи, које ће се мере ради одржања или успостављања међународног мира и безбедности предузети. Међутим, оснивање једног *ad hoc* међународног кривичног суда није изричито предвиђено Повељом УН, иако се основ за оснивање МКСЈ нашао у одредбама чланова 24., 29., 39. и 40. Повеље УН. Разлози, који су наведени за овакав начин оснивања МКСЈ су прилично неубедљиви, без обзира што, на први поглед, изгледају, као да осликавају праву ситуацију на терену, односно на простору бивших република СФРЈ. Једнострано приступ овом проблему, допринео је да се као кључни аргумент за успостављање МКСЈ прихвати следеће: 1) после распада СФР Југославије и међународног признања држава наследница, рат, који се, можда у почетку могао и сматрати грађанским ратом, постао је несумњиво међународни сукоб, који угрожава међународни мир и безбедност. Ако се сетимо, како је почео рат у Словенији и Хрватској, а касније и у Босни и Херцеговини, видећемо да је Војска Југославије, односно тадашња ЈНА бранила територијални интегритет, односно целокупност СФРЈ. Касније, када се ЈНА (Војска Југославије) повукла са територија тадашњих република СФРЈ, наставио се сукоб између народа, који вековима живе у тим областима. Никако сукоб у бившој Југославији не можемо назвати међународним, тако да овај разлог за оснивање МКСЈ не стоји; 2) други разлог говори о томе да, иако се рат у Босни и Херцеговини могао сматрати интерним сукобом између етничких и верских заједница, чињеница масовног и тешког кршења међународног хуманитарног права у сукобима између националних група, које живе на тим територијама, захтева стварање једне јаке правне институције са превентивним деловањем на учеснике сукоба, која ће им упутити јасну поруку да се неће толерисати кршење ратних и злочина против човечности. Наведени чиниоци, као разлог за стварање МКСЈ, би можда били и оправдани, да се ту злочини нису десили на територији једне суверене државе, као и да се једнако поступало према свим учесницима сукоба, без обзира на националну и верску припадност. Чак и када

7) Чоловић В., *Оснивање, легалитет и надлежност Међународног суда за ратне злочине на подручју бивше Југославије*, Београд, 2002, стр. 7.

је Босна и Херцеговина међународно призната, требало је узети у обзир да се на територији, односно у границама Босне и Херцеговине из СФРЈ, створио посебан ентитет, посебна држава; 3) после свих привремених мера према члану 40. Повеље УН, као што су бројни позиви зарађеним странама да се придржавају међународног хуманитарног права, Савет безбедности има дужност да осигура брзу и делотворну акцију УН и да испуни своју одговорност за одржавање међународног мира и безбедности, које су му повериле државе чланице УН.⁸⁾

ПОЈАМ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

У стварну надлежност Међународног кривичног суда спадају одређена кривична дела стриктно наведена у Римском статуту, “међународни злочини”. Иначе овај појам се изградио на искуствима праксе међународних кривичних суђења, која се засновала на основама *common law* система, те се своди на сл. елементе:

- потребно је да с једне стране, кривичноправна одговорност темељи на постојању одређених околности, која се састоји из спољашњих (*actus reus*) и унутрашњих елемената (*mens rea*), а да са друге стране не постоје околности које искључују кривичноправну одговорност, без обзира да ли произилазе из темељних норми материјалног кривичног права (нужна одбрана, крајња нужда...) или су у питању процесне претпоставке (застарелост...).

Наравно, да у већини националних кривичних система злочини против човечности, ратни и др. никада не застаревају, али самим дефинисањем таквих кривичних дела од “међународног интереса”, није могуће постићи пројектован циљ, већ је неопходно створити услове и за њихову имплементацију у национална законодавства, затим креирати неопходне институте општег дела кривичног права, што све укупно утиче да међународно кривично право стиче своју посебну физиономију. У ширем смислу у међународна кривична дела поред оних који су набројани у Римском статуту, спадају и друга кривична дела, при чему су она таква у материјалном погледу јер се њиховим извршењем повређују или угрожавају вредности од универзалног значаја, док у формалном смислу су то међународна кривична дела, јер је обавеза инкриминисања одређених понашања, предвиђена међународно-правним актима.

8) Чоловић В., *Оснивање, легалитет и надлежност Међународног суда за ратне злочине на подручју бивше Југославије*, Београд, 2002, стр. 8.

Да би неко кривично дело било међународно, потребно је да постоји формална обавеза његовог уношења у национално кривично законодавство, а да то произађе из међународно-правних обавеза, а то су међународни уговори. У том смислу и сва кривична дела из Римског статута су међународна кривична дела, јер су све државе потписнице статута дужне да у своја национална кривична законодавства унесу инкриминације из Римског статута⁹⁾.

Дефиниција кривичног дела у Римском статуту, укључује два аспекта:

- објективни, претпоставке које конституишу одређену забрањену радњу (*actus reus*)
- субјективни, предуслов који је у реализацији са менталном компонентом одређене забрањене радње (*mens rea*).

ОПШТА РАЗМАТРАЊА

Еволуција института злочина против човечности је данас артикулисана одговарајућим одредбама Статута Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију, Међународног кривичног трибунала за Руанду, као и одредбама Римског статута Међународног кривичног суда.

Злочин против човечности у нормативном смислу се појављује први пут на суђењу Међународног војног трибунала у Нирнбергу, где су чврсто утврђени, мада су у дефинисању радњи учествовале само четири стране савезнице, ово биће кривичног дела је касније потврђено и данас опште прихваћено, што произилази и из чињенице да је оно широко одређено како у Статуту ад хоц кривичних трибунала за некадашњу Југославију и Руанду, тако и за суд у Сијера Леоне, као и за стални Међународни кривични суд. Ратни злочини, злочини против човечности, не подлежу застарелости. То потврђује и уредба о ратификацији конвенције о незастаревању ратних злочина и злочина против човечности: “Ратификује се Конвенција о незастаревању ратних злочина и злочина против човечанства, усвојена 26. новембра 1968. године у Њујорку, у оригиналу на енглеском, француском, кинеском, руском и шпанском језику.”¹⁰⁾

У историјском смислу се о злочинима против човечности говорило и пре суђења у Нирнбергу, али више у једном моралном и

9) Обрадовић, К., Шаховић, М., Деспот, М., *Међународно хуманитарно право - Развој, примена, санкције*, Београд, 2002, стр. 349.

10) *Службени лист СФРЈ- Међународни уговори и други споразуми*, бр. 50/70.

међународно-политичком смислу, при томе се указивало на злочине учињене од стране супротне стране, односно ратног противника.

Тако се на пример, у изјави влада Велике Британије, Француске, Русије о масакру Јермена од стране Турске током 1915. године, говори о “*злочину против човечности и цивилизације*”, мада је овај тежак злочин одмах после завршетка и светског рата, престао да брине савезнике и ратне победнике јер им није у политичком смислу одговарало, али је првобитно постојала идеја да се одговорнима суди.

У литератури, се често могу уочити конфузни ставови о природи злочина против човечности, где неки аутори сврставају и потпуно друга кривична дела, или користе уопштене, лаичке формулације, па се наводи: према претежном схватању као злочин против човечности важе посебно злочин геноцида, мучења, расна дискриминација, истребљење, депортација, поробљавање, силовање.

Злочином против човечности се обухвата кривичноправна заштита читавог низа вредности, који се сматрају темељним добрима човечанства као целине, тј. низ права која се повређују, негирају радњама које представљају облике извршења злочина против човечности (право на живот, телесни и душевни интегритет, лична слобода...) представљају основна људска права гарантована системом међународноправних прописа.

Злочин против човечности се сматра “масовним злочином”, који се чини против цивилног становништва, а на првом месту обухватају убиства целих група људи, што такође представља карактеристику геноцида. Разлика између геноцида и злочина против човечности се темељи на (не)постојању посебне геноцидне намере код учиниоца, односно лица које је преузело одређену радњу. Уколико не постоји геноцидна намера радиће се о злочину против човечности, а наравно уз испуњење осталих карактеристика конкретне инкриминисане радње.

Приликом конкретног доказног поступка, примениће се и принцип *in dubio pro reo* и то тако да ће одређена радња која представља радњу извршења злочина против човечности, представљати радњу извршења не само када се не може доказати постојање геноцидне намере код учиниоца, већ и онда када је такво доказивање у светлу расположивих доказа сасвим неизвесно. При том се полази од чињенице да је геноцид теже кривично дело од злочина против човечности.

Сматра се, да је доказивање “уништавачке намере” код злочина геноцида у пракси скопчано са изразитим тешкоћама, а по међународно правној теорији одређене индиције у том погледу се односе на број жртава, избор жртава на основу њихове групне припадности, а такође и неке радње које не представљају део бића кривичног дела, као што је уништење културних споменика, религиозних места, кућа могу да буду индиције за постојање геноцидне намере.¹¹⁾ На развој концепције о злочину против човечности су пресудно утицале идеје о основним људским правима, при чему је међународно право развијало различите доктрине да би заштитило специфичне групе људи: робове, мањине, странце, учеснике у рату..

Један од израза те међународне тежње ка заштити најважнијих људских права, а посебно специфичне групе људи, чији појединци могу бити жртве, јесте и инкриминисање одређених облика понашања, који представљају елементе злочина против човечности.

У ствари, све вредности заштићене кривичним правом су по правилу хуманог карактера, тј. у крајњој линији увек имају значаја за човека, које је извршењем овог кривичног дела повређено или угрожено.

Занимљиво је да нека национална законодавства, дуго нису имала посебно формулисане злочине против човечности, јер многе од радњи извршења кривичног дела злочин против човечности могу бити подведена под одређена кривична дела, која постоје у позитивним кривичноправним прописима. Пример за постојање правне празнине у погледу злочина против човечности је био у Француској у случају Paul Touvier, који је био шеф полиције у једном француском региону током немачке окупације, те у одсуству био осуђен на смртну казну, која је касније преиначена у казну од 30 година, али је дошло до вишегодишњих покушаја да он ипак буде осуђен за своје учешће у убиству седам Јевреја.

У првој одлуци Касациони суд је изнео став да није надлежан у погледу злочина против човечности, да би након улагања одређених правних средства ипак прихватио надлежност, али је тужилаштво изнело став да се не ради о злочину против човечности јер је он био службеник полиције у саставу владе из Вишија, и није био директно део нацистичких снага, јер се према овом ставу са-

---

11) Злочин геноцида је наносио патњу читавом човечанству, злочин геноцида дефинисан је Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида из 1948. године.

мо на припаднике ових снага односи могућност да изврше злочин против човечности.

Иако су постојали докази да је Touvier своје жртве издвојио искључиво на основу њихове јеврејске припадности, и да је био члан полиције која је деловала ради борбе против јевреја.

Овде је свакако био проблем што француске власти нису биле у потпуности спремне да својим држављанима суде за таква кривична дела, а постојао је и историјски проблем са правом улогом владе из Вишија.

Злочином против човечности се у смислу одредба чл. 7 Римског статута сматра било која од више алтернативно означених радњи било да је предузета као део ширег или систематског напада уперено против цивилног становништва. Радње извршења кривичног дела злочин против човечности су казуистички формулисане:

1. Убиство
2. Истребљење
3. Поробљавање;
4. Депортација или принудно премештање становништва;
5. Затварање или други облици лишавања физичке слободе, који су преузети уз кршење основних правила међународног права;
6. Мучење
7. Силовање, сексуално поробљавање, присиљавање на проституисање, насилна трудноћа, принудна стерилизација или било који други облик сексуалног насиља које је сличне природе;
8. Гоњење било које групе која се може идентификовати на политичкој, етничкој, расној, националној, родној или културној основи, или на другој основи која је универзално призната као недопустива од стране међународног права, а у вези са било којим актом на који се упућује у овој одредби Римског статута и у оквиру надлежности Суда;
9. Насилан нестанак лица
10. Злочин апартхејда
11. Други нехумани акти који имају сличан карактер, а којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљне телесне повреде или оштећења душевног здравља¹²⁾.

12) Крећа, М., *Међународно јавно право*, Београд, 2010, стр. 624.

Пасивни субјект било које од наведене радње је човек, који је цивил, а уколико би нека од радњи била извршена према неком од оружаних формација, радило би се о ратном злочину, уколико је та радња истовремено и објективно, радња ратног злочина. Злочин против човечности се може извршити и за време рата и за време мира.

ПОДЕЛА ИЗВРШЕЊА ЗЛОЧИНА ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

1. Према начину извршења:

- облици који су деф. последичком радњом, тј. која мора имати одређену кривичноправну последицу: убиство, мучење, поробљавање..
- облици који се деф. последичком радњом али истовремено има бланкетни карактер: затварање, други облици лишавања физичке слободе..
- облици који су деф. радњама које нису последичне али изазивају одређене фактичке последице: силовање, проституисање..

2. Према објекту кривичноправне заштите:

- облици који се односе на тело и живот човека: убиство, мучење..
- облици који се односе на човекову слободу: поробљавање, депортација..
- облици који се односе на полни интегритет човека и његову сексуалну слободу: силовање, насилна трудноћа, присиљавање на проституисање..
- мешовити облици: гоњење било које групе која се може индетификовати на политичкој, расној, националној, културној основи, злочин апартхејда...

Заједничко за све варијанте извршења злочина против човечности је садржан у обележјима кривичних дела “да је дело учињено у оквиру ширег или системског напада усмереног против цивилног становништва” а при том се тражи да умишљај учиниоца обухвата свест о томе и то на сл. начин: “учинилац је знао да је његово понашање део широког или системског напада усмереног против цивилног становништва”. Из овог произилази да се стандардним елементом подразумева интелектуални елемент-умишљај, што значи да је имао свест о тој радњи, а при том се не захтева директ-

но да је то и хтео, али се захтева да је имао намеру да његова радња буде део тог ширег или системског напада. Стога, када се доказује субјективни елемент злочина против човечности мора се бити усмерен на три тачке:

1. Намера учиниоца да допринесе одређеном резултату;
2. Када оптужени није сам непосредно проузроковао нехумани акт, довољно да је био свестан да је његова радња могла да допринесе озбиљне последице жртве;
3. Лице мора бити свесно везе између своје радње и политике која се води;

ПОЈЕДИНИ ОБЛИЦИ ЗЛОЧИНА ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

Поједини облици злочина против човечности представљају објективне елементе овог кривичног дела.¹³⁾ Одређене према врстама радњи, као и према пасивном субјекту, односно заштићеном добру које се конкретном радњом повређује.

- Убиство као варијанта извршења овог кривичног дела у објективном смислу подразумева умишљајно лишење живота човека, на било који начин, било којим средством, услови који морају бити испуњени да би постојало убиство као облик злочина против човечности су: да се ради о лишавању живота човека у оквиру ширег или системског напада против цивилног становништва, а да учинилац има свест да је његова радња део тог напада, и неопходно је да код учиниоца не постоји геноцидна намера у односу на пасивног субјекта.
- Истребљење обухвата следеће опште елементе: оптужени или његови потчињени су учествовали у убијању поименично одређених лица, чињење или пропуштање је било противправно и умишљајно, противправно чињење и пропуштање мора бити део системског напада, напад мора бити усмерен против цивилног становништва, али је неопходно да поред ових општих услова постоје докази да је део популације био мета и да су њени припадници били убијени, а који су срачунато требали да доведу до уништења одређеног бројчаног значајног дела становништва. У изворном смислу истребљење значи

13) Као карактеристике овог злочина могу се навести нехуманости које проузрокују патњу цивилног становништва, и да су део распрострањеног и систематског напада.

уништење људи, односно дела популације али без геноцидне намере нпр. уништење припадника неке друге спецификоване групе, а не оних које су обухваћене дефиницијом геноцида.

- Ропство, поробљавање и држање у положај ропства подразумева да учинилац користи једно од овлашћења која произилазе из права својине над једном или више особа: куповина, продаја особа или на сличан начин ускраћење слободе, попут изношења понуде за закључење уговора, преговарања око цене и слично.
- Депортација подразумева принуду употребом силе, претње или других принудних мера, појединог лица или групе становништва, да напусте своје место боравка, те да живе тамо где им се одреди, депортација се жаргонски може свести на етничко чишћење (уколико је усмерена на одређену етничку групу), битно је да се врши као део системског напада усмереног против цивилног становништва, и да учинилац има субјективни однос у погледу тог напада.¹⁴⁾
- Затварање или други облици лишавања физичке слободе, који су предузети уз кршење основних правила међународног права представљају облик злочина против човечности. Потребно је да учинилац противправно затвори једно или више лица или им на други начин одузме личну слободу, а при том се захтева и посебан услов да је тежина извршења таква да се на тај начин крше основна правила међународног права, из чега произилази да ће се само тежи облици одузимања личне слободе представљати злочин против човечности¹⁵⁾.
- Мучење представља намерно наношење патње човеку применом одговарајућих психичких или физичких средстава или начина, односно њиховом комбинацијом. Циљ је да се жртви нанесу физичке или психичке патње, те да се проузрокује осећај бола, телесне повреде и оштећења здравља која услед тога наступају, с тога поред стандардних услова који се односе на карактеристике напада против цивилног становништва, захтевају се и следећи

---

14) Елементи који морају да буду испуњени да би постојала депортација су: противправност депортације, да је субјект принудно протеран, да постоји претходни легалан боравак пасивног субјекта на одређеном подручју и елемент умишљаја.

15) Шкулић, М., *Међународни кривични суд - Надлежност и поступак*, Београд, 2005, стр. 254.

услови: учинилац је пасивном субјекту нанео тежак бол и патњу, или одузео слободу и они се налазе под његовом влашћу и да такав бол или патња нису проистекли из законских казни.

- Насилан нестанак лица као варијанта злочина против човечности, се највише ради о отмици одређеног лица, где се у ствари ради о једној врсти државног злочина који се огледа не само у томе што полицијске, паравојне снаге, које је режим организовао, противзаконито и по правилу тајно лишавају слободе особе које режим третира као своје противнике, потом се државни апарат труди да нестанак негира или прикрива правдајући то начином њиховог живота. Тело отетих па убијених људи су тајно сахрањивана на недоступним локацијама или уништавана на друге начине. Услови за извршење овог кривичног дела подразумева: разне облике хапшења, притварања или отимање једног или више лица, облици негирања да је дошло до лишавања слободе, неопходно је да учинилац има свест да би хапшење, отмица били пропраћени одбијањем признања да је лицу одузета слобода, да учинилац има намеру да лицу лишеном слободе ускрати правну заштиту током дужег временског периода, да је хапшење, отмица било извршено од стране државне или политичке организације и да је негирање дошло од стране државних или политичких организација.
- Сексуално насиље има своје посебне облике у *egempli causa*: силовање, сексуално ропство, принудна проституција, присилна трудноћа, присилна стерилизација и др. облици сексуалног насиља.
- Гоњење било које групе која се може идентификовати на политичкој, расној, културној, националној, родној основи који је универзално признат као недопустив од стране међународног права, а у вези са било којим актом на који се упућује у овој одредби Римског статута.

У обележјима кривичних дела се наводе сл. елементи овог облика злочина против човечности:

- начин одузимања основних људских права, и то грубо и супротно међународном праву
- критеријум избора жртава, који се односи на то да избор пасивног субјекта буде зато што припада одређеној групи, тј. на политичкој, расној, националној, етничкој основи.

- да постоји повезаност између избора пасивног субјекта одређеној групи и неког другог облика злочина против човечности
- Апартхејд је један облик државног криминалитета, који се своди на законско стварање различитог правног положаја за људе у одређеној држави, на темељу основног критеријума њихове припадности односно расног или националног порекла.¹⁶⁾ Неопходни услови су: да је учинилац неко нечовечно дело учинио против једног или више лица али кроз прецизирање да се ради о злочину против човечности, да се радња предузме у оквиру институционализованог режима системског угњетавања једне расне групе од стране друге, да је учинилац свестан свих стварних околности које одређују радњу његовог дела, и да има намеру да својим постојањем одржава систем апартхејда.

ДОМАЋЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Злочин против човечности је предвиђен као појединачно кривично дело Кривичним законом Републике Србије који је почео да се примењује од 01. јануара 2006. године.

У члану 371. Кривичног закона Републике Србије предвиђено је да ко крши правила међународног права, у оквиру ширег или системског напада усмерен против цивилног становништва, нареди: убиства, стављање цивилног становништва или његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу, поробљавање, принудно пресељавање, мучење, силовање, принуђивање на проституцију, присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва, прогањање, протеривање на политичкој, расној, националној, културној или полној основи, затварање или отмица лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита, угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом, или други нехумани поступци којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље, ко изврши неко од наведених дела, казниће се затвором најмање пет година или затвором од тридесет до четрдесет година¹⁷⁾.

16) Као међународно кривично дело Апартхејд се везује за случај у Јужноафричкој Републици.

17) Симић, И., *Коментар КЗ*, Београд, 2005, стр. 261.

Опис бића овог кривичног дела у Кривичном закону Републике Србије показује да је законодавац прихватио приступ исказан у Статутима МКТЈ и МКТР када је у питању дефинисање кривичног дела злочина против човечности.

*

* *

Сматрамо да је дефинисањем и увођењем појма кривично дело против човечности као дело које је предвиђено Римским статутом, свакако велики напредак ка остваривању идеје правде и откривању истине у многим злочинима који су током историје извршени, а који и данас погађају људско човечанство.

Међутим, постојање Међународног кривичног суда и успостављање његове надлежности за ово кривично дело, не значи да је остварен циљ који се желео постићи увођењем овог кривичног дела у националне законе и многе конвенције.

Сведоци смо многих неправедних суђења и ратова који се и дан данас воде, а који ометају напредовању правде у “транзицији” и угрожавају људску егзистенцију, јер се увек неосновано воде.

Наше је мишљење да је велика кочница ка тежњи остваривања сврхе кажњавања овог кривичног дела, то што многе моћне и утицајне државе у сваком погледу, не желе да се гоне и казне њихови држављани који су починили ово кривично дело, пред страним судом, а са друге стране имамо мање и слабо развијене земље као што је наша, које под притиском ЕУ једноставно морају да попусте и предају своје држављане као наводне “починиоце” овог кривичног дела.

Разлика која постоји између развијених и слабо развијених земаља, ће увек олакшати “моћницима” да врше дискриминације и подређивање, што неће моћи тако лако да се превазиђе и да нестане, а то управо омогућава таквим земљама спровођење своје личне политике и вођење ратова у своју корист, а не омогућава да се одговорним лицима суди за кривична дела предвиђена Римским статутом, међу којима је и кривично дело злочин против човечности.

Marija Stojanovic, Marko Andjelkovic Slijepcevic

CRIMES AGAINST HUMANITY

Summary

The existence and defining of the crimes against humanity is of great importance to international law and its development, and for the international criminal court, that prosecute and judge for this crime.

What is of great influence, which refers to this crime, is the criminal-legal protection of a range of values, that are fundamental goods of mankind, and that should always be protected, and this includes the right to life, liberty and numerous other goods.

Crimes against humanity are considered “mass crimes” that are made against civilian population, and in the first place include the murder of entire groups of people, where they attack the common human values that are important for all mankind.

A major step was made adoption of the Rome Statute, which contains the standards by which the International Criminal Court was established, and whose subject matter jurisdiction includes this crime.

On the other hand, many national legislations have not long had a special formulation of crimes against humanity, although according to the general rules, majority of these actions that belongs to the forms of the crime against humanity, could be subsumed under certain crime in applicable criminal laws.

In our country great progress was made by inclusion of this crime into the national criminal legislation, and prescribing penalties for this crime.

It can be said to exist and the negative side, when it comes to prosecution and punishment of this crime, as we have seen many abuses and manipulation by states that are trying and how they manage to escape responsibility for this crime, and they want to extradite their citizens to the International Criminal Court.

While on the other hand there are countries which, because of its location and poor economic, and financial state, can not resist the prosecution of their citizens although it raises a big question for their responsibility.

What we can strive to achieve the ultimate goal, which is the truth and punishment of all those who commit this crime, is to disappear the deep differences that exist in the economic, financial and political

terms between countries, and to equally punish perpetrators regardless of which citizens they are or what political influence they have.

Keywords: crimes against humanity, international criminal law, international criminal court.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић Слијепчевић М., *Развој међународног кривичног правосуђа*, Београд, 2011.
- Јовашевић Драган, „Србија и Хашки трибунал”, *Српска политичка мисао*, ИПС, Београд, 3/2011.
- Крећа М., *Међународно јавно право*, Београд 2010.
- Лазовић Љ., *Коментар кривичног закона*, 2006.
- Николиш Душан, „Један могући приступ у изучавању глобалног међународног бића Сједињених Америчких Држава”, *Српска политичка мисао*, ИПС, Београд, 1/2010.
- Милојевић М., *Оснивање међународног кривичног суда, Међународно кривичноправна питања и Хашки трибунал*, Београд, 1997.
- Обрадовић К., Шаховић М., Деспот М., *Међународно хуманитарно право - Развој, примена, санкције*, Београд, 2002.
- Пауновић М., Кривокапић Б., Крстић И., *Основи међународних људских права*, Београд, 2007.
- Повеља Међународног војног трибунала*
- Симић, Илија, *Коментар кривичног законика*, Београд 2005.
- Стојановић З., *Међународно кривично право*, Београд, 2006.
- Чоловић В., *Оснивање, легалитет и надлежност Међународног суда за ратне злочине на подручју бивше Југославије*, Београд, 1998.
- Шкулић М., *Коментар Римског статута*, 2005.
- Шкулић М., *Међународни кривични суд*, Београд, 2005.
- www.icc-cpi.int.com
- www.pravdautranziciji.com

Resume

The concept of international criminal law is not yet sufficiently defined and determined, as we talk about a number of different understandings of this term.

The important fact is that there are still scientists in international criminal law who are not criminal lawyers, which is certainly a mistake that affects the work of the International Criminal Court.

We believe that by defining and introducing the concept of crime against humanity as an act which is provided in the Rome Statute, is

certainly a major advance towards the realization of ideas of justice and revealing the truth in many of the crimes committed throughout history, and which still afflict the human mankind.

However, the existence of the International Criminal Court and establishment of its jurisdiction for this crime, does not mean it has achieved the objective to be achieved by the introduction of criminal offenses in many national laws and conventions.

We have witnessed many unjust trials and wars, which hinder the progress of justice in “transition” and threaten human existence as they are unreasonably fought.

In our opinion the drag to the aspirations of achieving the purpose of punishment of this crime, is that many powerful and influential countries in every respect, do not want to prosecute and punish their citizens who have committed this crime, before a foreign court, and on the other hand, we have less and underdeveloped country like ours, which, under pressure from the EU, simply have to give in and surrender their nationals as alleged “perpetrators” of this crime.

---

* Овај рад је примљен 12. јануара 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. марта 2012. године.